

DOUĂ SIGILII BIZANTINE INEDITE DE LA NOVIODUNUM (ISACCEA, JUD. TULCEA)

DE

COSTEL CHIRIAC

În colecțiile Muzeului Brăilei au intrat, relativ recent, două plumburi sigilare bizantine care au fost descoperite cu câțiva ani în urmă pe plaja Dunării din dreptul marelui centru roman și bizantin de la Noviodunum–Isaccea. Conducerea muzeului brăilean ne-a încredințat, cu amabilitate, cele două piese în vederea publicării¹.

1. Sigiliul lui Leon, mitropolit de Laodikeia (Pl. I, nr. 1)

Exemplarul, aflat într-o stare de conservare satisfăcătoare, a fost confecționat din plumb de culoare închisă și prezintă fisuri vizibile de-a lungul canalului sigilar, dispus oblic față de axul vertical al piesei. Se observă, pe avers cât și pe revers, unele deteriorări ale legendei datorate, fie unei imprimări inegale cu cleștele sigilar, fie unei lovituri cu un obiect greu.

Diametrul total = 2,8 cm; diametrul câmpului sigilar = 2,1 cm; greutatea = 11,15 g.

Avers: În interiorul unui cerc punctat este reprezentată imaginea (bust) Maicii Domnului, cu voal și nimb (*Hodeghetria*), ținând cu brațul stâng pe pruncul Iisus. La stânga și la dreapta celor două personaje se recunosc, parțial, siglele desemnând numele acestora, respectiv: ΜΗΡ ΘΥ (Μήτηρ Θεοῦ = Maica Domnului) și ΙC ΧC (Ἰησοῦς Χριστός = Iisus Hristos). Legenda circulară a aversului, deși este distrusă în prima ei parte, poate fi reconstituită fără probleme: [... ..] ΒΘ Τω Cω [...]Λω , adică [+ Θ(εοτό)κε] β(οή)θ(ε) τῶ σῶ [δού]λω.

Revers: În cerc punctat, sus și jos, se află semnul X cu patru puncte plasate între brațe și încadrat de două bare laterale. Legenda este dispusă pe patru rânduri orizontale:

- ·X· -	
ΛΕΟΝΤΙ	Λέοντι
ΜΗΤΡΟΠΟ	μητροπο-
ΛΙΤΗΛΑΟ	λίτη Λαο-
ΔΙΚΕΙΑ .	δικεία [ς]
- ·X· -	

Remarcăm prezența literelor E și Σ cu contur rotunjit („lunar”). Transcrierea și traducerea integrală a legendei este:

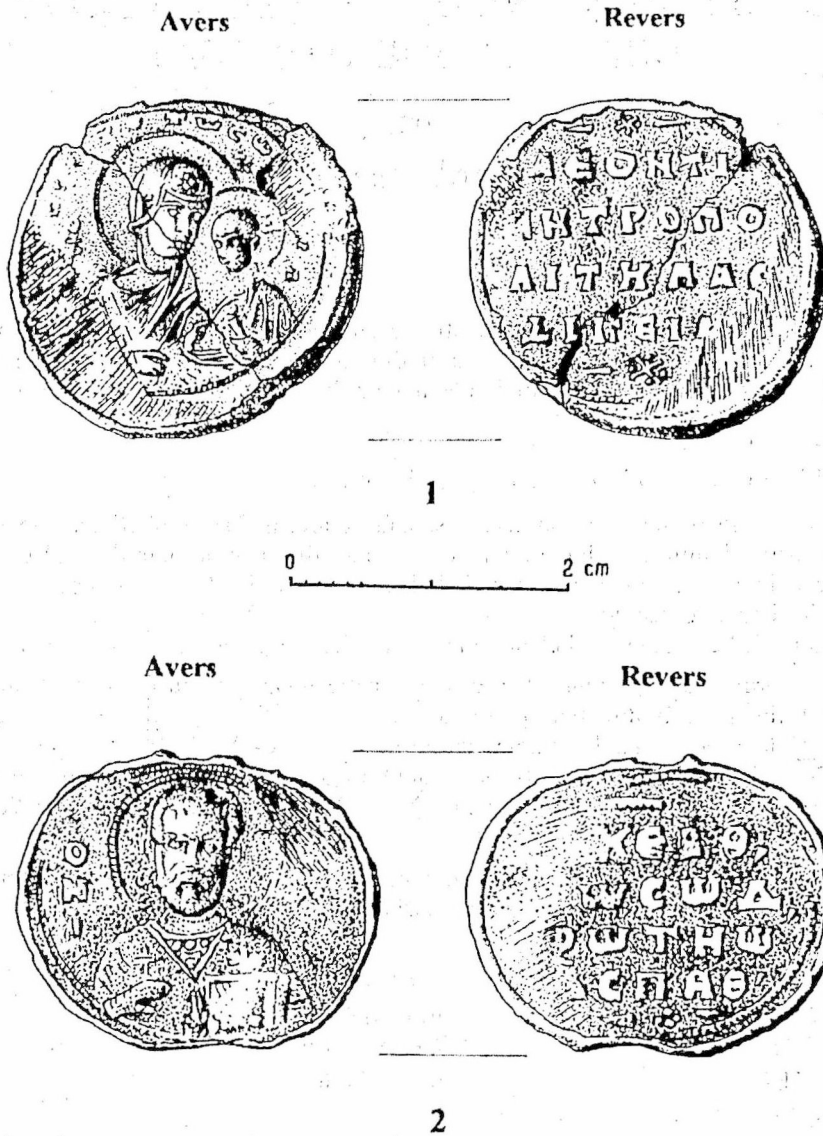
+ Θεοτόκε βοήθει τῶ σῶ δούλω Λέοντι μητροπολίτη Λαοδικείας, adică + „Născătoare de Dumnezeu, ajută robului tău Leon, mitropolit al Laodikeiei”.

Sigiliul, conform unor aspecte iconografice, se datează către jumătatea secolului al XI-lea. După știința noastră mitropolitul Leon al Laodikeiei este atestat pentru prima oară la Noviodunum (Isaccea) precum și în Dobrogea bizantină. Considerăm că reședința sa a fost, probabil, Laodikeia din Frigia (Asia Mică), un activ centru ortodox în secolele X–XI². Tot pe sigilii sunt păstrate numele altor doi mitropoliți din orașe cu același nume (fie din Siria, fie din Asia Mică) precum: Anastasios și Elias, exemplarele provenind din localitățile

¹ Mulțumim îndeosebi colegului Ionel Căndea, directorul acestei instituții.

² Emilian Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994, p. 427-428.

Trapezunt și Tyr³. Un sigiliu aparținând unui alt mitropolit, Kosmas Soteriotes, a fost descoperit în Serbia dunăreană și se află la Muzeul Național din Belgrad⁴. În ceea ce privește conținutul concret al relațiilor epistolare dintre Leon de Laodikeia și vreun anume reprezentant al ortodoxiei bizantine de la Gurile Dunării nu ne putem pronunța, din păcate, în lipsa unor alte informații⁵.

Pl. I. Sigilii bizantine inedite de la Noviodunum (Isaccea): nr. 1, sigiliul lui Leon, mitropolit de Laodikeia; nr. 2, sigiliul lui Fotios, protospathar.

³ Jean-Claude Cheynet et Cécile Morrisson, *Lieux de trouvaille et circulation des sceaux*, în *SBS*, 2, 1990, p. 115, 122, 123.

⁴ Ljubomir Maximović et Marco Popović, *Les sceaux byzantins de la région danubienne en Serbie. II. La collection du Musée National de Belgrade*, în *SBS*, 3, 1993, p. 131-132, nr. 18.

⁵ În legătură cu viața religioasă în Dobrogea bizantină, după anul 971, vezi: Ion Barnea, în *Din istoria Dobrogei, III. Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971, p. 180-242; Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 407-444; Petre Diaconu, *Sur l'organisation ecclésiastique dans la région du Bas-Danube (dernier tiers du Xe siècle-XIIe siècle)*, în *ÉBPB*, II, București, 1991, p. 73-89. Mai recent au apărut câteva studii serioase care aparțin cercetătorilor mai tineri și care aduc un plus de informații și comentarii argumentate asupra acestei chestiuni chiar dacă, uneori, ele nu sunt conforme cu viziunea istoriografică tradiționalistă consacrată; cităm numai două lucrări: Nelu Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, *passim*; Alexandru Madgearu, *The church organization at the Lower Danube between 971 and 1020*, în *ÉBPB*, IV, Iași, 2001, p. 71-85.

2. Sigiliul lui Fotios, protospathar (Pl. I, nr. 2)

Plumbul, de culoare vineție, este într-o stare de conservare satisfăcătoare; se observă deteriorarea legendelor de pe avers (în dreapta) și de pe revers (în stânga) datorită imprimării inegale cu cleștele sigilar. Traseul canalului pentru șnur este paralel cu axul vertical al sigiliului.

Diametrul total = 2,6 cm; diametrul câmpului sigilar = 2,2 cm; greutatea = 15,85 g.

Avers: În cerc punctat este redată imaginea Sfântului Nicolae, cu barbă scurtă, nimb și odăjdii arhieresti, ținând în mâna dreaptă crucea și în cea stângă Evanghelia. La stânga și la dreapta figurii, pe două coloane, este dispusă legenda, păstrată fragmentar :

ONI [...] A [...] ceea ce se întregeste prin 'O ἄγιος Νικόλ]α[ος] adică „Sfântul Nicolae”.

Revers: În cerc perlat, parțial păstrat, se află legenda dispusă pe patru rânduri orizontale. Sub ultimul rând se află un ornament format din patru puncte aranjate cruciform și flancate, la stânga și la dreapta, de două bare orizontale. Transcrierea legendei este următoarea:

• KEBΘ ,	[+]K (ύ ρ ι) ε β (ο ή) θ (ε ι)
• ω Cω Δ ,	[τ] ϖ σ ϖ δ (ο ύ λ ω)
ΦωTHω	Φ ω τ ή ω
AC ΠΑΘ	(π ρ ω τ ο) σ π α θ (α ρ ί ω)

• • • •

Din punct de vedere al grafiei constatăm existența lui E și Σ „lunare” ca și folosirea lui H pentru I în rândul trei. Legenda se întregeste și se traduce astfel: + Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Φωτῆω πρωτοσπαθαρίῳ adică + „Doamne, ajută robului tău Fotios, protospathar”. Despre rangul lui Fotios ca *protospathar* menționăm că, inițial, această demnitate desemna un membru al gărzii de onoare imperiale însă, chiar dacă în secolul al X-lea ea mai însemna ceva în ierarhia nobiliară, în secolul al XI-lea importanța acesteia, ca și a multor altora, scade simțitor ca urmare a birocrăției excesive din Imperiu⁶. Nici numele lui Fotios nu ne este cunoscut din alte documente, sigilare sau nu, privind regiunea Dunării de Jos în secolul al XI-lea. Cu ani în urmă a fost publicat sigiliul unui personaj omonim care era *protospathar imperial* datat însă în secolul al X-lea⁷. Exemplarul nostru se poate data în prima jumătate a secolului al XI-lea.

În ceea ce privește semnificația și importanța celor două sigilii prezentate pentru istoria centrului bizantin dunărean de la Noviodunum, se poate spune că ele completează catalogul, destul de bogat, al plumburilor descoperite aici, de-a lungul vremii cu două personaje de rang înalt, unul eclesiastic și celălalt militar, care au avut de-a face, într-un mod sau altul, cu oamenii și realitățile vieții bizantine de la Gurile Dunării în zbuciumatul veac XI⁸.

TWO UNPUBLISHED BYZANTINE SEALS FROM NOVIODUNUM (ISACCEA, TULCEA COUNTY)

SUMMARY

The author presents two lead seals from the Museum of Brăila (on the Danube). The seals were found at Noviodunum, the great Byzantine center from the Lower Danube.

1. The first seal belonged to Leon, metropolitan of Laodikeia (Asia Minor) and dates from the middle of the 11th century (Pl. I, nr. 1).

2. The second piece is the seal of Fotios, protospatharios, and dates from the first half of the 11th century (Pl. I, nr. 2).

Both personages are for the first time attested at Noviodunum and in the province of *Paradounavon*.

⁶ George Ostrogorsky, *History of the Byzantine state*, New Brunswick-New Jersey, 1957, p. 221, 325-327.

⁷ *** *Seals published 1931-1986*, în *SBS*, 5, 1998, p. 81 (autorul articolului citat, din 1959, este G. Galavaris).

⁸ Ultimele comentarii generale asupra sigiliilor descoperite, în timp, la Noviodunum (Isaccea) aparțin regretatului profesor Ion Barnea, vezi: *Noviodunum în lumina sigiliilor bizantine*, în *SCIVA*, 48, 1997, 4, p. 353-360; idem, *Les sceaux byzantins mis au jour a Noviodunum*, în *SBS*, 2, 1990, p. 153-161.